

NM 2023/39

Verkeerszaak. 'Slachtofferschap' bij de dader. Verantwoordelijkheid nemen.

M. Uitslag, datum 22-12-2023

Datum	22-12-2023
Auteur	M. Uitslag
JCDI	JCDI:ADS937327:1
Vakgebied(en)	Burgerlijk procesrecht / Algemeen
Wetgeving	Art. 6 van de Wegenverkeerswet, art. 51h van het Wetboek van Strafvordering

Deze casus gaat over de 'tweeledigheid' van een verkeersongeval: hoewel het gaat om een strafbaar feit, is het ook een ongeluk, waardoor het nemen van verantwoordelijkheid voor het plegen van dat strafbare feit een issue kan zijn. De verdachte ziet het ongeval als (een) ongeluk, dat alleen maar slachtoffers kent (inclusief hemzelf). Het slachtoffer daarentegen is van mening dat er maar een persoon verantwoordelijk is en dat is degene, die het ongeval heeft veroorzaakt, te weten de bestuurder van de auto. Hoe ontrolt die 'tweeledigheid' zich in deze mediation in een verkeerszaak? En hoe vindt het proces van 'verantwoordelijkheid nemen' daarin plaats?

Partijen: Peter (23 jaar), bestuurder van de auto en zijn moeder Maartje enerzijds en Marcia, degene, die is aangereden en haar partner Karel anderzijds.

INHOUD MEDIATION

Casus

Peter rijdt met zijn auto een rotonde op en hij ziet daarbij Marcia die op haar invalidefiets op de rotonde fietst over het hoofd. Hij had haar voorrang moeten verlenen, maar in plaats daarvan schept hij haar.

Marcia heeft verschillende botbreuken. Haar toch al zwakke gezondheid is verder aangetast. Zij heeft door het ongeval ook blijvend hersenletsel opgelopen.

Intakegesprekken

Peter is van mening 'dat hij er niets aan kon doen'. "De zon verblindde mij", zegt Peter. Hij benadrukt dat hij een ideale autobestuurder is: hij lijdt nog dagelijks onder het ongeluk en zijn stelling is dat er alleen slachtoffers te betreuren zijn bij een ongeluk als dit en dat er geen sprake is van 'daderschap'. Marcia zegt tijdens het intakegesprek: "Ik wil hem wel duidelijk maken dat hij beter moet uitkijken voortaan want dan had het ongeluk voorkomen kunnen worden".

Uit de intakegesprekken blijkt duidelijk dat Peter en Marcia een heel ander beeld hebben van het 'daderschap' in deze casus. De intakegesprekken geven de mediators de kans bij Peter en Marcia te checken wat deze discrepantie voor een gezamenlijk gesprek zou kunnen betekenen. Op onze vraag aan

Peter: “Gesteld dat Marcia jou wel degelijk ziet als degene, die verantwoordelijk is voor het ongeval en haar letsel, wil jij dan toch met haar in gesprek?”, reageert hij met de mededeling dat hij ‘hoe dan ook’ heel graag met haar in gesprek wil. Als we Marcia vragen wat het voor haar zou betekenen als Peter anders kijkt naar zijn rol in het geheel dan zichzelf, zegt zij “dan wil ik toch het gesprek want ik wil proberen om hem iets duidelijk te maken en als ik het gesprek niet aanga, lukt dat zeker niet”. De mediators besluiten het gezamenlijk gesprek door te laten gaan, omdat beide betrokkenen in de intakegesprekken aangeven graag met de ander in gesprek te willen, ook als deze een andere kijk op de zaak heeft.

Het gezamenlijke gesprek

In het gezamenlijke gesprek vraagt Peter of hij als eerste het woord mag en hij zegt dat hij een goed en verantwoordelijk mens is, zeker in het verkeer. Hij rijdt rustig, neemt geen risico's, rijdt alcoholvrij, kijkt niet op zijn telefoon en ga zo maar door. Een dergelijk ongeval ‘past niet’ in zijn leven en hij vindt het heel erg voor Marcia én voor zichzelf. “Het spijt mij verschrikkelijk voor ons *allebei* dat dit is gebeurd”, zegt hij. Marcia luistert rustig. “Peter”, zegt ze, “ik dank je hartelijk voor jouw komst. Ik had de behoefte om jou te zien, om een beetje te weten wie jij bent. En ik hoor dat jij een goed mens bent, iemand die het goede wil en doet”.

Peter knikt instemmend en kalmeert. “En het doet mij goed, dat jij het ongeval als verschrikkelijk hebt ervaren en dit nooit hebt gewild”, gaat Marcia verder “en dat geloof ik ook.” Peter ontspant nog meer.

“Dat neemt niet weg dat het ongeval veel met mij heeft gedaan en dat wil ik jou graag vertellen. Ben je bereid naar mij te luisteren?”. Peter knikt een beetje bedremmeld. “Tuurlijk”, zegt hij.

Marcia vertelt eerst over de ziekte waaraan zij al lange tijd lijdt en dan over de gevolgen van het ongeval, die haar (bewegings) mogelijkheden nog verder beperken. Zij vertelt ook hoe boos ze eerst was “want ik kan niet anders dan concluderen dat jij niet goed hebt gekeken, want anders had je mij gezien”, maar dat ze nu begrijpt dat hij haar nooit heeft willen aanrijden. Peter veert op als Marcia zegt ‘dat hij niet goed gekeken had’. “Ik keek echt wel goed, maar de zon verblindde mij”, zegt hij. “Dus het is de schuld van de zon”, breekt Karel in. Karel: “Als jij niet goed kunt zien, moet je stoppen, niet doorrijden!”. Peter zit er verslagen bij. Marcia gaat verder: “Karel zegt het wat kort-door-de-bocht” zegt ze, “maar hij bedoelt te zeggen dat jij verantwoordelijkheid draagt. Jij hebt mij aangereden, niet de zon. En het zou mij enorm helpen als je dat kunt erkennen. Dan heb ik het idee dat je echt begrijpt wat er is misgegaan en misgedaan. En dat dit in de toekomst voorkomen kan worden. Ik vind namelijk dat wanneer de zon jou verblindt, jij het zekere voor het onzekere moet nemen en moet stoppen, desnoods uitstappen en kijken, maar niet op goed geluk doorrijden.” Peter wordt emotioneel en roept met verstikte stem dat hij dit ongeluk niet heeft gewild. Als Marcia begrijpend knikt, zegt hij: “Ik dacht echt dat er niemand aankwam en dat ik kon doorrijden, ik zag je niet door de zon, en als ik had getwijfeld, was ik wel gestopt maar ik twijfelde niet. Had ik dat maar wel gedaan”.

Peter die op geen enkele wijze de feiten ontkent en hiermee juridisch en/of technisch gezien aansprakelijkheid erkent, heeft veel moeite met *nemen* van de verantwoordelijkheid in deze situatie. Marcia ‘helpt’ hem hierbij door de wijze waarop zij reageert: zij is begripvol maar ook confronterend waar het gaat om Peters verantwoordelijkheid.

Dit leidt ertoe dat Peter erkent dat hij degene is die - verblind door de zon - niemand dacht te zien en vervolgens Marcia aanreed. Doordat Peter zijn aandeel erkent, kunnen Marcia en hij echt met elkaar in gesprek en wisselen zij uit wat de gebeurtenis voor elk van hen heeft betekend en zij tonen beiden hun kwetsbaarheid. Het is een emotioneel gesprek waarin Peter zijn excuses maakt en vertelt hoeveel spijt hij heeft van het feit dat hij is doorgereden ook al had hij niet goed zicht. Marcia zegt dat iedereen een fout kan maken, en dat het in het verkeer maar zo gebeurd is. En zij zegt tegen Peter “Ik vergeef het je en ik hoop dat dit jou helpt”.

Peter zegt na afloop dat het mediationgesprek zo anders is gegaan dan hij had gedacht: “Mooier en moeilijker. Mooier omdat Marcia een fijn mens is en begrip voor mij toont en moeilijker omdat ik me realiseer dat ik wel degelijk iets verkeerd heb gedaan, niet opzettelijk maar toch wel”. Marcia was tevreden na afloop: “Dit helpt echt”.

Belangen van de betrokkenen

Voor Peter speelt de behoefte aan erkenning en acceptatie van zichzelf als 'goed mens' en wellicht ook aan goedkeuring en geruststelling. Hij wil niet vereenzelvigd worden met het daderschap en benadrukt dat door zichzelf als een 'verantwoordelijk mens' te presenteren.

Marcia wil graag begrip en erkenning voor wat haar is overgekomen en 'aangedaan' door Peter en dat Peter daarvoor verantwoordelijkheid neemt. De zorg voor eventuele toekomstige slachtoffers speelt hierbij een rol. Evenals de behoefte aan het vertrouwen dat wanneer er iets fout is gegaan en gedaan, dit wordt hersteld en hiervan geleerd wordt (door Peter in dit geval).

Resultaat

Tijdens dit gesprek hebben Peter en Marcia elkaar uiteindelijk gevonden. Er heeft herstel plaatsgevonden. Peter krijgt erkenning voor het feit dat hij een goed mens is en Marcia hoort van Peter dat hij verantwoordelijkheid neemt, hoe moeilijk hij dat ook in eerste instantie vindt.

Peter 'belooft' Marcia dat hij nooit meer het onzekere voor het zekere neemt als hij niet zeker weet of doorrijden zonder risico is. Ook al zag hij zichzelf als een verantwoordelijke autobestuurder, hij realiseert zich nu dat dit nog beter kan en hij wil er alles aan doen om een ongeluk als dit in de toekomst te voorkomen.

Reflectie

Herstel vereist dat er verantwoordelijkheid wordt genomen door de verdachte voor het gebeurde en de gevolgen daarvan. Als een verdachte dat niet doet vanuit de overtuiging dat hem geen blaam treft, is het de vraag of een mediation iets positiefs kan opleveren en doorgezet moet worden. Veel vaker is het zo dat een verdachte moeite heeft om de schuld- en schaamtegevoelens die doorgaans met een strafbaar feit gepaard gaan onder ogen te zien en zichzelf hiertegen - onbewust - beschermt. Dan is er werk aan de winkel voor de mediator. Let wel: het is niet de taak van de mediator om de verdachte te dwingen zijn verantwoordelijkheid te nemen, maar wel om te onderzoeken of de zelfbeschermingsmechanismen 'afgepeld' kunnen worden.

Een slachtoffer als Marcia, die in staat is begripvol te luisteren, empathie te tonen voor de verdachte en vervolgens ook nog eens op een mooie en assertieve wijze de eigen behoeften aan de orde kan stellen, is uitzonderlijk. Zij laat hoogwaardige 'mediatorsvaardigheden' zien. Hoewel zij waarschijnlijk niet op de hoogte is van de theorie van Hoek en Slump^[1] over de lagen van herstel bij een verdachte, helpt zij de verdachte om de eerste twee herstellagen te doorlopen. De eerste laag gaat over zelfherstel. De schuld- en schaamtegevoelens bij de verdachte wakkeren zelfbeschermingsmechanismen aan zoals ontkenning, bagatellisering en schuldverplaatsing. Omdat het slachtoffer Marcia de verdachte Peter zo ruiterlijk erkent als goed mens, valt de verdediging enigszins weg. Hiermee wordt de weg naar verantwoordelijkheid nemen verder geopend. De tweede laag van herstel gaat over herstel met het slachtoffer. Marcia doet hierop een duidelijk beroep als zij aangeeft dat het haar helpt als Peter - zonder dat hij voor zichzelf excuses bedenkt (in dit geval, de zon die hem verblindde) - verantwoordelijkheid neemt voor de aanrijding.

Op dit moment ben ik als onderzoeker betrokken bij het onderzoek 'Mediation in strafzaken, een bijzondere verantwoordelijkheid voor verdachte en mediator', uitgevoerd door Hogeschool Utrecht (Lectoraat Toegang tot het Recht).^[2] Terwijl dit onderzoek loopt, worden mijn ogen, ook in de praktijk van het mediëren, steeds meer geopend voor het thema 'verantwoordelijkheid'. Naar aanleiding van de mediation tussen Peter en Marcia realiseer ik me eens te meer dat herstel met de ander alleen mogelijk is als degene, die hierin de hoofdrol moet spelen (de verdachte) zichzelf in de ogen kan kijken. Dit vraagt van de mediator begrip voor het feit dat het zelfbeeld van de verdachte doorgaans een stevige knauw heeft gekregen als gevolg van het delict en dat de daderrol waarin de strafrechtprocedure hem framet zeer onaantrekkelijk is. Een openbaar strafproces roept een verdachte ter verantwoording, waarbij het risico is dat beschermingsmechanismen maximaal 'aangaan', soms aangewakkerd door een advocaat. Verantwoordelijkheid nemen door de verdachte betekent doorgaans dat het strafbare feit eenvoudiger bewezen kan worden. Verantwoordelijkheid

ontkennen kan een veroordeling bemoeilijken. Daarmee is de zittingszaal niet altijd de meest geschikte plaats om verantwoordelijkheid te nemen en werkt de besloten setting van een mediation beter. Hier gaat het namelijk niet om het bewijzen van de strafzaak maar om het slachtoffer en verdachte die aan tafel zitten, die de mogelijkheid krijgen iets aan de ander uit te leggen, elkaar te begrijpen en iets goed te maken. Een verdachte lijkt vaak te willen benadrukken dat hij 'meer (beter) is' dan alleen dader. Als dit erkend wordt en hij daarmee deels wordt bevrijd uit de daderrol komt er meer ruimte voor de menselijke kant en de kwetsbaarheid die tijdens een mediation zo wenselijk is. De verdachte hoeft zichzelf immers niet langer te verdedigen. Dat opent het pad naar herstel met het slachtoffer.

PROCES VAN MEDIATION

Verwijzing

Deze zaak is door het Openbaar Ministerie verwezen naar mediation. Het mediationbureau van de Rechtbank heeft vervolgens twee mediators verzocht deze zaak te begeleiden.

Achtergrond van de mediator

Marion Uitslag is werkzaam als docent aan de Hogeschool Utrecht, onderzoeker bij die instelling. Verder geeft zij trainingen over mediation en conflicthantering en is zij mediator in straf- en arbeidszaken.

Intake/plenair/caucus

De mediation heeft plaatsgevonden volgens de standaard werkwijze in strafzaken, namelijk eerst twee afzonderlijke intakegesprekken en daarna een gezamenlijk gesprek.

Verslaglegging

Afgezien van het opstellen van een start- en een slotovereenkomst heeft er geen verslaglegging plaatsgevonden.

Duur

Met beide partijen is er een intakegesprek gehouden van ongeveer 1 - 1,5 uur en aansluitend heeft een gezamenlijk gesprek plaatsgevonden van 2 uur. Daarna is de slotovereenkomst ter plekke opgesteld en ondertekend. Voorbereiding (lezen van de door het mediationbureau verstrekte informatie en opstellen van een startovereenkomst en een concept-slotovereenkomst) heeft twee uur geduurd.

Marion Uitslag, Tommediation, Baarn (met dank aan Tanja van Mazijk, met wie ik deze mediation heb gedaan en die ook in deze mediation uitblonk in haar vermogen om 'liefdevol' te confronteren en aan Meriem Kalter, mede-onderzoeker, die mijn praktijkervaringen weet te koppelen aan een theoretische kader).

Voetnoten

[1] Van Hoek, A. & Slump G.J. (2013). Restorative Justice in Europe, Resultaten van het veldwerk (workstream 2) *Deel 1: De implementatie en bekrachtiging van de Slachtoffer Richtlijn: state of the art, stappenplan en groeimodel, Deel II: Slachtoffer- en herstelgericht werken in de fasen van de tenuitvoerlegging: casestudy Justitiële Inrichtingen*. p. 13. Dit rapport is te downloaden via www.restorativejustice.nl.

[2] Zie ook het artikel van Meriem Kalter en Marion Uitslag 'Verantwoordelijkheid in strafzaken, geen sinecure' in deze TC uitgave.